

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Blij met de kerk?

kerkelijk leven

Begin november 2005 organiseerden De Reformatie, Nader Bekeken, en het Steunpunt Gemeenteopbouw in Garderen een congres over de toekomst van de Gereformeerde Kerken onder de titel 'Blij met de kerk'. Uitgenodigd waren de redacties van de bladen, leden van deputaatschappen, kerkelijk werkers en vertegenwoordigers uit het brede palet dat de kerken tegenwoordig uitmaken.

K. van Bakkum ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - K. van Bakkum Blij met de kerk?	333
<i>Meditatief</i> - A. Kamer Bekeringkracht	336
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten Zwak en sterk in één kerk	337
<i>Achtergronden</i> - B. van der Wal en Z.J.C. van Harten "De profetie van Joël kreeg onder ons hare vervulling"	339
<i>Van binnen naar buiten</i> - G. Riemer Adeldom verplicht	343
<i>Boekbesprekingen</i> - E.A. de Boer De fascinatie van de jonge Klaas Schilder	347
Is humaniteit gevaarlijk? - L.G. Compagnie	349
<i>Lied van de week</i> - J. Smelik Lied: Vol tranen zien wij hoe de tijd	350
<i>Persbericht, Uit de kerken</i>	

Het heeft de organisatie van dit congres goed gedacht mij te vragen als journalist een schets te geven van de actuele situatie in de Gereformeerde Kerken. Eerst belichtte George Harinck als historicus in een schets het verleden. Daarna moest ik de feiten van het hier en nu op tafel leggen, zodat de congresgangers aan de slag konden met hun meningsvorming.

En daar begint direct het probleem. Want wat zijn de feiten? Dat wordt sterk bepaald door de invalshoek. En mijn invalshoek is nu eenmaal tamelijk specifiek. Ik ben met hart en ziel lid van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt). Ik zal niet zo gauw zeggen dat ik blij ben met de kerk. Wel is het de kerk waar ik mijn Heiland heb leren kennen. Daar zitten de mensen van wie ik geroepen ben te houden. En ook de theologie van deze kerk houdt niet op mij te fascineren. Tegelijk is mijn journalistieke invalshoek die van een relatieve buitenstaander. Het persoonlijke blikveld van de redactie van het Nederlands Dagblad omvat tegenwoordig een kerkelijke breedte van de linkerkant van de Gereformeerde Gemeente tot het midden van de Protestantse Kerk in Nederland. De verbrede lezerskring en vergrote maatschappelijke uitstraling doen niets af aan de gereformeerde grondslag. Wel stellen ze eisen aan de verstaanbaarheid. In het gesprek over wat gereformeerd

is, zoek ik daarom bewust naar het algemeen christelijke daarin. Juist daarin wordt het tien keer gereformeerd overstegen en ligt de kiem voor de taal die je moet gebruiken om ook door evangelischen, rooms-katholieken en niet-gelovigen als christen herkend te worden. Wie echt gereformeerd wil zijn, doet dat tenslotte omdat hij of zij allereerst christen wil zijn - en niet andersom.

Is het zinvol de huidige situatie in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) vanuit deze blikrichting te beschrijven? Toch wel. Voor veel mensen is de vraag van dit congres naar de blijvende identiteit van de kerken helemaal niet interessant. Ze hebben weinig met het woord gereformeerd, voelen zich allereerst christen. Het vrijgemaakte

ook als je de blik vooral naar buiten richt en met andere christenen wilt samenwerken, moet je weten waar je staat

kan hen al helemaal gestolen worden. We hebben de leer van de ware kerk toch achter ons gelaten? De spanning van de schuivende panelen binnen de kerken ervaren ze wel, maar eerder als sociale en emotionele ballast dan als een geestelijk probleem. Toch is dat wat al te gemakkelijk. Ook als je de blik vooral naar buiten richt en met andere christenen wilt samenwerken, moet je weten waar je staat. Het is niet alles hetzelfde. Iedereen kent nestgeur, heeft een verleden, zijn of haar specifieke identiteit. Dat mag in een ontzuilde samenleving minder allesbepalend zijn dan voorheen, het maakt wel deel uit van wie je bent. Alleen al daarom heeft het zin je af te vragen waar de kerk waar je lid van bent voor staat. Nog afgezien van de vraag of de gemeenschap waar je deel van uitmaakt wel kan bestaan zonder zo'n specifieke uitwerking van het evangelie, waarin mensen elkaar herkennen.

Daarmee zijn we aangekomen bij de kernvraag van dit artikel. Wat maken we momenteel binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) mee? Hebben we nog voldoende eigens om te kunnen blijven bestaan? Of staat de gemeenschap op het punt uiteen te vallen? Om die laatste vraag maar meteen te beantwoorden: alleen al het feit dat er over deze vraag een congres werd belegd dat op brede belangstelling kon rekenen, laat zien dat dit wel meevalt. Wel is er sprake van een behoorlijke crisis. Om dat duidelijk te maken, presenteer ik in het vervolg een aantal waarnemingen met betrekking tot wat er gaande is. In een tweede stap duid ik die als een identiteitscrisis ten gevolge van het einde van het neocalvinisme.

Waarnemingen

Wat waren de afgelopen jaren de meest beladen gebeurtenissen en onderwerpen in de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)? De kerkstrijd die uitmondde in de Nieuwe Vrijmaking, het debat rond Henk Jasperse, de opkomst van de jeugdkerken; en tot slot de explosieve aandacht voor het werk van de Heilige Geest die uitkomt in de congressen van Gods Geest Werkt, New Wine en Opwekking.¹⁾ Heel veel activiteiten, onrust en discussie laten zich onder deze vier blikvangers rubriceren. Ook oudere en nieuwere initiatieven als het GemeentenProject, het werkgezel-

schap christocentrische gemeente, gereformeerdbleven.nl en niet te vergeten de pas opgeheven LWVKO laten zich in dat spanningsveld plaatsen.

Deze opsomming laat zien dat de kerk leeft en bruist, maar tegelijk borrelt en gist. Als we 1969 als vertrekpunt nemen, kunnen we zeggen dat de rand rond de kerk nooit breder was dan nu, de middagdienst nooit zo leeg, de variatie in de liturgie nooit zo groot, de prediking niet eerder zo verscheiden. En nooit eerder voelden zoveel mensen zich af en toe in een dienst als een kat in een vreemd pakhuis en denken er meer over de vrijgemaakte kerk te verlaten. De Gereformeerde Kerken lijken wel een kruiwagen met kikkers waar iedereen tegen elkaar opbotst, aanschreeuwt of zijn gang gaat. Het gevolg daarvan is weer een roep om leiderschap. 'Kampen' en de bladen geven geen leiding, heet het al jaren. Maar het is de vraag of zulke leiding wel enig soelaas zou bieden. Bij de openstelling van het Nederlands Dagblad in 1992 belde het persbureau INS, de organisatie onder leiding van Peter Bergwerff die dit traject toen begeleidde, een hele serie kerkelijke prominenten om hen hun mening te vragen over deze stap en over de uitgebreide verantwoording daarvan door hoofdredacteur J.P. de Vries. Dit resulteerde in een hele krantenpagina met reacties, veelal positief. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze pagina destijds een aanzienlijke bijdrage leverde in het creëren van draagvlak voor de gekozen koers. Anno 2005 is het echter zeer de vraag of zoiets nog indruk zou maken. Het collectief is niet in tel, een ieder gaat zijn eigen gang. En wie nog wel vindt dat het kerkverband en de eigen zuil voorop zouden moeten staan, accepteert de nieuwe gezagsdragers niet. Het is misschien toevallig, maar de discussie rond Jasperse bereikte een hausse in mei 2002, kort na de moord op Fortuyn. En in de week na de herdenking van de moord op Theo van Gogh had het congres in Garderen een besloten karakter, omdat de organisatoren vermoedden dat er wel eens harde woorden kunnen gaan vallen. Nederland snakt naar verlichting, naar een politieke en maatschappelijke 'grote coalitie' die een eind maakt aan de polarisatie, schreef Sjoerd de Jong eind oktober in *NRC-Handelsblad*.²⁾ Alleen zeggen waar het op staat, is niet genoeg, zei Job Cohen bij de herdenking van de moord op Van Gogh. Gek genoeg valt in dit soort uitspraken een zelfde onderton te bespeuren als in de oproepen in *Nader Bekeken* en *De Reformatie* tot een echt gesprek. Net als Nederland hebben de Gereformeerde Kerken last van ont-ideologisering, individualisering en deinstitutionalisering en van de omslag in de cultuur van kennis naar vaardigheden, van inhoud naar houding en van product naar proces.

Er is onmiskenbaar een gevoel van crisis. En tegelijk, zo is mijn vaste overtuiging, zou een enquête naar het welbevinden van het gemiddelde kerklid net zulke hoge cijfers opleveren als die van het Sociaal Cultureel Planbureau naar dat van de Nederlandse burger. We zijn heel bezorgd over het geheel. Maar plaatselijk gaat het ons veelal prima. De afgenomen sociale druk in de kerk doet velen vrijer ademen. In lang niet in alle gemeenten worden moderne fratsen uitgehaald. De spanningen rond de jeugdkerk en kinderbijbelclubs lopen op, maar ebben na verloop van tijd ook weer weg. Ouders kijken weliswaar bezorgd, maar ook diep dankbaar toe dat hun jongen via de jeugdkerk en als ict'er in het beamteam veel positiever tegenover geloof en kerk is komen te staan en velen zijn

oprecht blij met het ontwakend missionair bewustzijn dat langzamerhand in alle geledingen van de gemeenschap doordringt.

De al genoemde deïstitutionalisering verdient nog apart aandacht. Wie maken zich tegenwoordig het meest druk over de kerk als geheel? Leden van deputaatschappen, werknemers bij een kerkelijke organisatie of redactieleden van de kerkelijke pers. Dat zijn tegenwoordig ondankbare taken. Veel van het werk moet gewoon gebeuren. En juist in deze kringen klinkt de roep om bezinning op de actualiteit van de gereformeerde identiteit het hardst. Er moet tenslotte ook beleid geformuleerd worden. Maar tegelijk groeit in de kerken de aversie tegen de bureaucratie van de deskundigenkerk en is de kerkelijke infrastructuur van de bladen aan erosie onderhevig. Mij bekruipt daarom wel eens het gevoel dat de kerkelijke bobo's, om het maar eens onaardig te zeggen, steeds minder grip hebben op de werkelijke kerkelijke ontwikkelingen. De kerk lijkt te open van karakter geworden om invloeden van buiten te kunnen sturen. En losse bijeenkomsten, congressen en websites bieden individuen en groepen kansen genoeg hun eigen keuzes te maken en bewegingen in gang te zetten.

Einde van het neocalvinisme

Tot zover mijn waarnemingen. Maar hoe moeten die worden geduid? Wat is er eigenlijk aan de hand? Volgens mij beleven de Gereformeerde Kerken een echte identiteitscrisis. Er wordt wel eens gesuggereerd dat de kerken in de grond eigenlijk niet veranderd zijn. Wie wil weten waar een kerk voor staat, zo is dan de redenering, moet Handelingen 2 lezen en vragen naar de kerkelijk papieren. En die zijn niet veranderd. We verkondigen het evangelie, breken het brood, zijn nog steeds gereformeerd en zijn zo kerk van de Heer. Wanhoop dus niet. Waar het om gaat, is nog als vanouds. Omgekeerd beweren anderen dat de belijdenis door alle veranderingen wel degelijk onder grote druk staat.

Beide redeneringen zijn niet helemaal eerlijk. Vanaf de tijd dat Abraham Kuyper eind negentiende eeuw zijn 'geen duimbreed' predikte was het gereformeerde leven veel meer dan alleen een kerk met Schrift en belijdenis. Op de christelijke scholen, de jongelings- en meisjesvereniging en via de eigen krant leerde je de gereformeerde beginselen en werd je toegerust voor héél het leven. Precies zo was het na de voltooiing van het programma van de doorgaande reformatie begin jaren zeventig. De beginselen waren ingeruild voor de belijdenis zelf, maar het vrijgemaakt-gereformeerde Assen waar ik opgroeide was echt van wieg tot graf gereformeerd: we hadden eigen lagere scholen, een eigen Mavo, een Lyceum, een Pedagogische Academie en een Gereformeerde Studentenvereniging in Groningen, een Gereformeerde Sociale Academie in Zwolle, eigen gehandicaptenzorg, een eigen presidentcurator en een Kamper hoogleraar, politici in de gemeenteraad en boven alles, een eigen Paasvolleybaltoernooi en volleybalvereniging, waar weliswaar niet de belijdenis, maar wel de gereformeerde identiteit tot in de kroeg werd beleefd en gevierd. Als ik in de kerk zat, was ik trots dat ik hier bij mocht horen. Het is de zwakte van de Nieuwe Vrijgemaakten dat zij niet inzien dat die beleving en identiteit niet meer waren dan een op een bepaalde plaats en tijd gekozen manier van gereformeerd zijn. Maar het is hun grote gelijk dat deze manier wel heel direct op de

belijdenis werd teruggevoerd. Ergens was er de pretentie dat het huis van Kuyper voorlopig nog wel even zou bestaan. De weeffouten van het beginseldenken en de interkerkelijkheid waren immers uitgebannen. Geen wonder dat de geschoktheid groot was, toen in de loop van de jaren tachtig bleek dat niet alleen een bepaalde elite, maar de meerderheid vond dat het hier geen principiële keuze betrof. En daarmee was de kiem gelegd van de verontrusting en de rouw over het einde van de vrijgemaakte identiteit zoals die hen was voorgehouden. Nu voelen velen zich inhoudelijk nauwelijks verwant met de Nieuwe Vrijgemaakten. Maar de rouw die zij de afgelopen jaren moesten doormaken is wel degelijk illustratief voor wat we allemaal beleven, namelijk het einde van de wereld waarin we zijn opgegroeid die niets minder was dan de laatste uitloper van Kuypers neocalvinistische zuil. Nu de wereld op ons afkomt, we vooral individueel keuzes moeten maken en christenen naar elkaar worden toegedreven, blijken er veel meer hardop of stilzwijgende interpretaties van belijdenis- of kerkordeartikelen te bestaan die sterk samenhangen met die gesloten identiteit dan wel eens is gedacht. Assen 1926 ligt niet in alle opzichten rechtstreeks in het verlengde van artikel 2-7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, Zondag 38 is akelig sober over de zondagsviering, in 1978 bleek het kerkordeartikel over de vrijgegeven gezangen strakker te zijn vastgesteld dan daarvoor het geval was en anno 2005 bleek de kerkorde niet veranderd te hoeven worden om gereformeerden van buiten onze kerken toe te laten tot het avondmaal. Zelfs de zo gewaardeerde klassiek-vrijgemaakte kijk op verbond en prediking lijkt een vacuüm te hebben geschapen in de verwoording van de persoonlijke omgang met God.

Maar het gaat nog verder. Wie zijn kinderen niet naar een gereformeerde school stuurt of niet op een christelijke partij stemt, heeft Kuypers erf verlaten. Maar of je dan ook niet gereformeerd bent, staat nog te bezien. Henk Jasperse beschreef heel treffend die ervaring van de teloorgang en fragmentarisatie van een geheel aan voorstellingen, van een totaalbeeld dat je je eigen hebt gemaakt. Je kunt het niet kwijt, het hoort bij jezelf. Maar omdat het een andere maatschappelijke omgeving veronderstelt, kun je er tegelijk heel weinig mee. Sterker nog, het zit je dwars en je hebt de neiging het van je af te gooien. En dat is een feit waar de kerken deze jaren hoe dan ook mee moeten rekenen.

Is het huis van Kuyper en Schilder, de vrijgemaakt-gereformeerde manier van gereformeerd zijn, hiermee definitief verloren? Nee. Maar wel worden we momenteel ruw gedwongen een pas op de plaats te maken. Daarover volgende week verder.

Drs. K. van Bakkum is adjunct-hoofdredacteur van het Nederlands Dagblad

- 1 Zie de dossiers 'Noodkreet Henk Jasperse', 'Verschuivingen in de kerk', 'Oproep tot Reformatie', 'Jeugkerken' en 'Het werk van de Geest' op www.nd.nl.
- 2 Sjoerd de Jong, 'Op zoek naar een nuchter antwoord op de Nederlandse stuurloosheid', *NRC-Handelsblad*, 29 oktober 2005.

(mededeling: in verband met ziekte van dr. P.W. v.d. Kamp verschijnt er deze keer nog geen vervolg op zijn artikel 'Waar is de ouderling').

Bekeringskracht

‘Uit Nazaret?’ zei Natanaël. ‘Kan daar iets goeds vandaan komen?’

Joh. 1 vers 47

A. Kamer ■

Ook Natanaël wordt ingezet voor de opbouw van het werk van de Heer. Een andere leerling van Johannes bracht hem naar de Heer. Deze Filippus was ‘gevonden’ door de Heer zelf, toen deze naar Galilea was gegaan. Jezus riep hem op met hem mee te gaan. Opnieuw de vrije soevereine daad van de Heer.

Via de ontmoeting met zijn plaatsgenoot Filippus, werd nu ook Natanaël - zijn naam betekent Gods gave - door de Heer tot leerling gemaakt en gevoegd bij de eerste discipelen. Hij werd bekeerd. Natanaël werd door de Heer geprezen als een Israëliet in wie geen bedrog is. Een man die naar Ps. 32 zich schuldig wist voor de HEER, maar zichzelf en zijn omgeving niet bedroog door zijn zondaar zijn te verzwijgen. Een man die de genadige troost verwachtte naar de Schriften. Een man op weg met de bijbel.

Filippus trof Natanaël aan ergens onder een vijgenboom en vertelt wat hij gevonden heeft. “Wij hebben Hem gevonden van wie Mozes en de profeten hebben gesproken: Jezus de zoon van Jozef uit Nazaret.” De diepere dimensie van het evangelie - de vervulling van Gods beloften - heeft Filippus gezien, hoewel zijn kennis van de profetie nog onvolledig blijkt te zijn. Hij motiveert immers zijn verwijzing naar de Heer met het noemen van het vaderschap van Jozef en Nazaret. De vervulling van de belofte van de Schriften in het handelen van de Heer Jezus is desondanks door Filippus herkend.

Natanaël maakt nu tegen die boodschap bezwaar. Een begrijpelijk bezwaar. Mag hij wel op zo’n concrete aanwijzing ingaan als in geding is de komst van de beloofde Messias? Is deze die de nieuwe wereld zal maken, te vinden als mens onder de mensen, dichtbij, zonder uiterlijke glorie?

Aanvaarden van het evangelie van de Messias der Schriften eist ook vandaag de geloofsmoed om de dwaasheid en de aanstotelijkheid van Christus’ vernedering te verkiezen boven een meer verheven, ‘geestelijker’ weg. Wil je de Zoon van God geloven als Middelaar, ook als hij zijn weg gaat als verworpen Koning van Israël of zoek je het ‘hogerop’? (Zie Joh. 18 en 19)

Filippus noemde een gewone aardse afkomst, dichtbij. Wij worden verwezen naar de bijbel, een boek onder vele boeken, dichtbij. De oude kerk kende de strijd om te blijven bij de belijdenis van de grootheid van de Heer ook als we hem moeten belijden als de lijdende Heer en Meester, de vernederde Zoon van God, de mens Jezus van Nazaret.

Natanaël antwoordt met een tegenwerping: “Uit Nazaret?” zei Natanaël. “Kan daar iets goeds vandaan komen?” Hij kreeg van de Heer het antwoord, dat hem tot bekering bracht. Geleid door het gezag van het Woord van Mozes, ondanks gebrekkige voorkennis, wordt Natanaël door de Heer bekeerd met goddelijke overmacht. Zijn grootheid blijkt als Jezus verklaart dat hij Natanaël al gezien heeft onder de vijgenboom, al voordat Filippus vertelde van zijn ‘vondst’ van Jezus. Dat brengt Natanaël tot het geloof: “Rabbi, u bent de Zoon van God, u bent waard koning van Israël te zijn!”

De goddelijke bekeringskracht van de Heer blijkt. Dit alles is geschreven opdat ook u vandaag de grootheid van de Heer erkent en belijdt dat Jezus de Christus is en gelovend het leven heeft in zijn Naam.

Ds. A. Kamer is emeritus-predikant van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Noord en woont in Hoogland

Zwak en sterk in één kerk

wandelen met God

Eens schiep God de hemel en de aarde. Hij deed dat met liefde en toewijding. Hij legde in de schepping iets van Zichzelf, van zijn veelzijdigheid. Haast oneindig zijn de variaties in de schepping. Bomen, bloemen, dieren, de soorten zijn niet te tellen. In die veelkleurigheid zien we iets van God, hoe we ons bij Hem nooit zullen vervelen. En dan de mens. Zij die Gods beeld mogen dragen zijn eindeloos gevarieerd, met de bedoeling dat zij allen iets tonen van de Schepper.

B. Luiten ■

Mooi!?

Zo vond God dat mooi. De vraag is evenwel, of wij dat ook zo vinden. Ervaren we het als een weldaad dat we allemaal anders zijn?

Kijk eens naar de kinderen, als ze elkaar treffen in de klas. Hoe ervaren zij dat ze allemaal verschillend zijn? Vaak zien ze daarin spontaan een aanleiding om zichzelf te profileren. Ze gaan (kinderlijk onbewust) uit van zichzelf, en kijken zo naar de ander. Die is dan al gauw 'stom' of zo. Vertelt een ander kind iets, dan wordt er meteen een oordeel gegeven, en niet altijd positief. Daar zit iets in van zelfhandhaving, je niet laten overvleugelen. Een kind beseft dat nog niet zo, maar wij als ouderen zien dat die neiging er dus al jong in zit. En we beseffen dat we eigenlijk van ons begin af aan zo zijn. We zijn van God afgevalen, we hebben de neiging zelf God te zijn, op zijn troon te gaan zitten en zo over anderen te oordelen. Dat is dus niet best. Daarin gaat veel van Gods mooie bedoeling verloren. Daarom doen we er verstandig aan de kinderen te leren, dat ieder er mag zijn op zijn of haar manier. Omdat God dat zo geeft. Het oordelen moeten ze afleren, om zich iets anders aan te leren, namelijk het *aanvaarden van elkaar*.

Van Elly en Rickert leren ze in het liedje *Open mijn oren* de volgende regels:

*'Jesus, open mijn ogen
leer mij de mensen te zien
zoals U ze ziet uit de hoge'.*

Jong geleerd...

Dit beperkt zich niet tot de schoolklas. Wat daar van belang is, merken we in volle omvang in de kerk. Haar veelzijdigheid is haar tot sieraad, om de veelkleurige wijsheid van God te weerspiegelen (Ef. 3:10). Zo is dat bedoeld, en daarom zien wij in de gemeente mensen die totaal verschillend zijn qua leeftijd, afkomst, achtergrond, cultuur, taal en huidskleur. Ook totaal verschillend in opvattingen, meningen, voorkeur, ervaring, smaak, gaven en mogelijkheden. Als ieder kerklid een bloem is, zijn we samen een boeket voor God. De vraag is alleen: vinden we

zelf dat boeket ook mooi? Of moeten al die verschillende bloemen zich schikken naar die van mij, omdat die toch het mooiste is?

Het evangelie gaat diep en breed over Gods genade in Jezus Christus. Over hoe Hij ons aanvaardt. In dat geheel horen we ook steeds de praktische uitwerking daarvan: als je beseft dat God ieder aanvaardt die op Jezus zijn vertrouwen stelt, aanvaardt dan ook elkaar! Aanvaard zelfs de 'zwakke in geloof' en doe dat zonder ieders gedachten en overwegingen te beoordelen (Rom. 14:1). *Oordeel nou eens even niet!* Het lijkt ons wel in het bloed te zitten om direct een oordeel te hebben zodra een ander wat zegt of doet. Menigeen is daarop afgeknapt of is daardoor kopschuw geworden, bang om ooit nog z'n nek uit te steken (zoals dat dan heet).

Niet oordelen?!

Maar kan dat wel: niet oordelen? Je moet toch voortdurend van alles toetsen!

Ja en nee. We leren dat in de Schrift met verschillende niveau's wordt gerekend, om zo te zeggen. Basaal is het fundament van apostelen en profeten, daar kan nooit iemand iets aan veranderen. Als je daarmee een 'meningsverschil' hebt, sta je eraan. Maar vervolgens, als je erop bouwt, kan het in allerlei verschillende stijl (1 Cor. 3:10-15). Dan brengt ieder zijn geloof in praktijk naar zijn of haar inzicht en mogelijkheden. Op die manier worden we een groot boeket bloemen, allemaal verschillend in bloei, en toch allemaal in dezelfde vaas. Vanuit de eenheid in Christus kun je de onderlinge verscheidenheid aan. Kun je die juist waarderen! En je leert af te oordelen vanuit jezelf. Zaak is dan wel, dat je met elkaar in gesprek komt, dat je echt de Geest van Christus in elkaar herkent. Anders zie je toch alleen de verschillen met elkaar, alle mooie theorie ten spijt.

Ook als het gevoelig ligt

Dit principe (elkaar in Christus aanvaarden zonder te oordelen) geldt zelfs als het gevoelige zaken betreft. Bekend is de vlees-en-drank-affaire in de gemeente te Rome. Ze

waren allemaal christen. Maar diep in z'n hart was de één ook nog Jood, hij zou nooit een hap varkensvlees door z'n keel krijgen. En de ander had als heiden gezien hoe alle vlees op de markt eerst in de tempels aan de goden was gewijd; hij zal voortaan vegetariër zijn. Terwijl nummer drie daarop minachtend neerkijkt: geloven jullie nou in Jezus of niet? Dat is werkelijk geen onbelangrijke zaak. En wat doet Paulus dan: gaat hij zeggen wie er gelijk heeft? In zekere zin wel, hij legt uit wat sterk en zwak is, het zwak zijn is geen compliment uiteraard. Maar vooral geeft hij aan, dat je in Christus de vrijheid hebt om verschillend te denken (vergelijk Gal. 5:13-15). En dat je elkaar die ruimte niet moet afpakken. Geef elkaar de gelegenheid om in eigen stijl God te dienen. Leg je eigen mening niet dwingend op aan een ander, ook al denk je misschien terecht dat die sterker is. Geef de zwakken de tijd om sterk te worden, stel je daarbij dienend op.

Beoordeel je zelf

Wordt het dan een rommeltje? Kan iedereen zich dan beroepen op zijn eigen kracht of zwakheid, om zich daarin te verschansen? Helemaal niet. De maatstaf die aan ieder wordt aangereikt is: wat je ook doet of zegt, wees er ten volle van overtuigd dat je het voor God doet (Rom. 14:5b). Doe het uit geloof, met Hem en voor Hem. Weet zeker dat je God er blij mee maakt.

Op die manier wordt de invalshoek geheel anders gericht. Je moet niet oordelen over de ander, ga kijken in je eigen hart om daarin de overwegingen te toetsen. Wat daaruit voortkomt, de woorden die je zegt, de daden die je stelt, de standpunten die je inneemt en de manier waarop, de oordelen die je over anderen ventileert, *maak je God daar blij mee?* Weet je dat zeker? Als je dat eerlijk bekijkt, ontdek je hoeveel geduld God met je heeft. Wellicht krijg je dat dan ook met een ander.

Als je standpunten inneemt, als je voor of tegen bent en dat laat weten, weet je dan zeker dat die houding uit God is? Verwar je Gods Woord niet met je eigen voorkeur? En als je ergens niet meer aan meedoet in de kerk of in de eredienst, weet je dan heel zeker dat je daarmee God een plezier doet?

Wees in je hart ten volle overtuigd!

En houd anders je mond, laat je kritiek achterwege, wees inschikkelijk en neem voor een ander of voor de hele gemeente niet de ruimte weg om in eigen stijl voor God te bloeien.

Oefening

Dit is dus echt wel een belangrijke oefening. Leren leven met verschillen van mening, elkaar daarin *van harte* aanvaarden, niet uiteenvallen in groepen die elkaar (op enige afstand) beoordelen. Zou het gaan?

Maar al te vaak heeft de kerk of hebben mensen in de kerk geprobeerd *met gezag* meningen

op één lijn te krijgen. Vroeger mocht je niet met de fiets naar de kerk, daarmee zou je God verdriet doen. Jawel. Vandaag staat het parkeerterrein vol met auto's. Bij nader inzien was het voorschrift niet uit God. Maar wat een oordelen niet uitsproken zijn!

Vandaag speelt dat niet meer. Nee, wij hebben het bijvoorbeeld over de eredienst, en hoe het daarin zou moeten gaan. *God heeft ons daarin veel ruimte gelaten.* We weten dat het gaat om ontmoeting, om verkondiging en aanbidding, om doop en avondmaal en zegen. Maar hoe precies, in welke vorm en wie dat allemaal gaat zeggen en zingen, daarin zijn we vrij. Uiteraard mag ieder daarin zijn voorkeur hebben, en gewoonten spelen ook een rol, maar dat ligt allemaal op het niveau van de meningen. Daarin kun je niet tegen elkaar zeggen dat één bepaalde vorm persé zo moet. En hoe je het ook vormgeeft, het kan en mag altijd ook anders. En welke muziek je ook mooi vindt, er is altijd meer keus. In de kerk zijn ouderen en jongeren, met heel verschillende manieren van leven, van klassiek tot modern.

Maar let dan eens op de spanningen die dat geven kan. Hoeveel onverdraagzaamheid er getoond kan worden ten opzichte van anderen. Hoe de ene stijl de andere probeert te verdringen, zodat alles 'koekoekenzenang' blijft. Hebben we dan nooit leren leven met verschillen van mening? Hebben we ons dan niet geoeftend elkaar daarin te aanvaarden en samen een boeket te zijn? Welk boeket bestaat uit één soort bloemen?

Bid om een wacht voor je lippen

De oefening is vrij eenvoudig. Vraag je het volgende af. Als ik een oordeel uitspreek, is dat *uit* God, is het uit zijn Woord, kan ik dat werkelijk aantonen? En is het ook voor God, is het nodig en goed om te spreken? En is het ook goed voor mijn broeder en zuster en voor de hele gemeente? Ben ik ten volle overtuigd? *O Here, zet een wacht voor mijn lippen.* En als ik een standpunt inneem, desnoods mijn hakken in de grond zet, niet meer mee doe of wegga, vertoon ik dan het beeld van onze Heer Jezus?

*'Jezus, open mijn ogen
leer mij de mensen te zien
zoals U ze ziet uit de hoge'.*

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

“De profetie van Joël kreeg onder ons hare vervulling”

Opwekkingen na de Afscheiding

In de tijd na de Afscheiding van 1834 vonden er in de afgescheiden kringen in de provincie Groningen en in Bunschoten een aantal opwekkingen plaats. Deze opwekkingen gingen gepaard met bijzondere verschijnselen als tongentaal en profetie.

Gezien de huidige discussie over het werk van de Geest en over de gaven van de Geest leek het ons interessant om te kijken wat er precies gebeurd is en hoe er vanuit de kerken op werd gereageerd.

We beschrijven eerst de opwekkingen in Groningen. En we kijken hoe deze opwekkingen werden beoordeeld. Vervolgens kijken we naar de opwekkingen in Bunschoten. Ook hier beschrijven we de reacties vanuit de kerken. Tenslotte willen we proberen het één en ander te evalueren.

B. van der Wal ■

Z.J.C. van Harten ■

De opwekkingen in Groningen

Het begon allemaal op een zondagavond in het vroege voorjaar van 1835 in Uithuizermeeden.¹⁾

Een groep jongelui was bij elkaar. Het was een gezellige en ontspannen avond. Maar één van de jongens vond het allemaal wat te oppervlakkig en hij stelde voor om samen iets nuttigs te gaan lezen. Zijn voorstel werd goedgekeurd en de jongen las een stuk voor over de wedergeboorte uit het boek Redelijke godsdienst van Willem à Brakel (1635-1711). Eén van de aanwezige jonge vrouwen werd er onrustig van.

Onder het voorwendsel dat ze zich niet zo lekker voelde, ging ze naar huis toe. Maar ze werd steeds onrustiger. Het was voor haar duidelijk dat ze eeuwig verloren was. Thuisgekomen vroeg ze aan haar huisgenoten of die voor haar wilden bidden. Hoewel het ondertussen al midden in de nacht was, besloten haar huisgenoten om een oude man uit het dorp te vragen. Deze man stond bekend om zijn vroomheid en hij zou wel kunnen helpen. Die nacht kwam de jonge vrouw onder de indruk van Gods grote genade voor zondige mensen.

Het gebeuren bleef niet onbekend en de volgende zondag ging er een groep jongeren naar de jonge vrouw toe. Er werd gesproken over de HERE en zijn dienst. Aan het einde van de avond werd er gebeden en toen gebeurde het. Twee jonge vrouwen werden zo getroffen dat ze het uitschreeuwden: “Wat moeten wij doen om zalig te worden?!” Er werd met hen doorgesproken, gezongen en gebeden. En diezelfde avond werden ook deze twee vrouwen verzekerd van Christus’ liefde. In de week die volgde kwamen elke avond mensen samen om door te spreken over alles wat er plaatsvond. En op al die avonden werden er mensen overtuigd van hun redding door het bloed van Christus. De drie jonge vrouwen gingen vervolgens naar het nabijgelegen dorp ‘t Zandt. En ook daar kwamen veel mensen onder de indruk van hun zondigheid en van Gods genade. Zelfs kinderen van een jaar of tien getuigden in het openbaar van wat de Here in hen tot stand had gebracht.

“Voor het overige,” schrijft Helenius de Cock, “had er tot dusverre niets vreemds plaats gevonden.”²⁾ Maar dit zou spoedig veranderen.

De drie jonge vrouwen werden door een groep jongeren uit het in de omgeving liggende Spijk uitgenodigd. De jongeren hoopten namelijk op een opwekking in Spijk omdat het er volgens hen geestelijk doods was. De drie vrouwen gaven gehoor aan het verzoek en samen met een aantal vrienden reisden ze naar Spijk toe. Daar kwamen ze in een gezelschap bijeen. In eerste instantie leek het bezoek niet geslaagd. Er werd uit de bijbel gelezen en gezongen, maar er gebeurde niet veel. Totdat de groep ging eten. Eén van de jongens werd gevraagd of hij voor het eten wilde bidden. “Zou ik, onwaardige tot de HERE bidden?” antwoordde hij en gelijk daarna viel hij bewusteloos neer. Een jonge vrouw begon de HERE te prijzen en ook zij raakte buiten bewustzijn. De overige aanwezigen spraken met elkaar over Gods grote daden en meerdere van hen vielen buiten westen. Toen de mensen weer bijkwamen, vertelden ze heerlijke dingen gezien en gehoord te hebben. Maar zodra ze over Jezus wilden praten, vielen ze opnieuw flauw. Hun lichamen konden dat niet verdragen. Dit duurde de hele nacht en volgende ochtend door. Toen het gezelschap uiteenging, sloegen de jonge vrouwen luid zingend onderweg nog de handen samen, ‘als onzinnigen’ aldus Helenius de Cock.³⁾

Vanaf die tijd vielen er in de samenkomsten elke keer mensen bewusteloos neer. Voornamelijk vrouwen, maar het kwam ook bij mannen wel voor. Er werd gezongen, gebeden en gesproken alsof men in de hemel was. Men maakte lichamelijke bewegingen die men normaal gesproken nooit zou kunnen uitvoeren. Ook werden er allerlei voorspellingen gedaan. En er waren er zelfs die naar de begraafplaatsen gingen en bij elk graf aangaven of degene die daar begraven lag in de hemel of in de hel was. Ook trokken mensen erop uit om in andere dorpen en steden Gods oordeel aan te kondigen. Deze verschijnselen vonden gedurende twee jaar plaats, maar daarna verdwenen ze helemaal.

Hoe werden deze gebeurtenissen beoordeeld? Helenius de Cock zegt dat zijn vader geen voorstander was van ‘hartstochtelijke bewegingen’.⁴⁾ Je mocht ze volgens hem zeker niet opwekken. De opwekking zelf durfde De Cock niet te veroordelen. Wel werden de extreme uitingen door hem afgewezen.

Een ander vooraanstaand predikant in de Afscheiden kerken, ds. Simon van Velzen, lijkt iets scherper in zijn oordeel. Volgens hem is “algemeen erkend, dat zulke werkingen niet van des Heeren Geest voortkomen.”⁵⁾ De opwekking was in eerste instantie niet verkeerd, maar de duivel probeerde door de excessen het werk van de Afscheiding kapot te maken.

De opwekking in Bunschoten

Een aantal jaren na deze gebeurtenissen in Groningen vond er in Bunschoten iets soortge-

lijks plaats. Hier bestond sinds juni 1836 een afgescheiden gemeente, die jarenlang zwaar vervolgd werd. De meeste informatie over de opwekking in Bunschoten vinden we in de brieven die de diaken J. Beukers aan zijn oom P. Niezen en aan Van Velzen, beiden woonachtig in Amsterdam, heeft geschreven.⁶⁾

Op zaterdag 8 februari 1840 werd in Bunschoten de grote stormramp van 1825 herdacht. Op dezelfde dag begon een opwekking. Een dag later, op zondag, kwam het tot een ontlading. Een dienstmeid werd geraakt door ‘een pijl van de Geest’ en begon luidkeels haar zonden te belijden.⁷⁾ Vele leden van de afgescheiden gemeente kwamen bij haar kijken en raakten ook in een soort geestesvervoering. Mensen begonnen luidkeels hun zonden te belijden en spraken en jubelden over hun Verlosser Jezus Christus. Dat kon in sommige gevallen urenlang aanhouden. Het zal een indrukwekkend gebeuren zijn geweest, want de burgemeester, een fervent tegenstander van de afgescheidenen, durfde het niet aan “om dit werk des Geestes met geweld tegen te staan.”⁸⁾

De maandag daarop konden de vissers vanwege te laag water niet uitvaren en werden er opnieuw mensen geraakt door de Geest. “Eenigen kregen licht in den weg der verlossing voor zichzelf en de snoeren vielen in lieflijke plaatsen, zoodat het geroep om Jezus in het gejuich der verlostten voortdurend als een reukoffer naar den hemel opging.”⁹⁾

Ook bij deze opwekking waren opvallend veel kinderen betrokken. Op 11 februari werden vele kinderen ‘met de Geest vervuld’. De kinderen zongen de hele nacht liederen voor Jezus. De ochtend daarop gingen 30 kinderen, samen met de diaken Beukers, naar de burgemeester toe. Een meisje van 11 sprak de burgemeester waarschuwend toe.¹⁰⁾ De opwekking in Bunschoten hield een aantal weken aan. Velen bekeerden zich. “De profetie van Joël kreeg onder ons hare vervulling” schreef Beukers opgetogen.¹¹⁾

In maart keerde het verschijnsel weer voor korte tijd terug tijdens een catechisatieles van Beukers. Beukers schreef zelf dat Here aanwezig was, Hij “stortte bij vernieuwing Zijn Geest van liefde en ontdekking uit in veler harten”.¹²⁾

Hoe werd op de opwekkingsbeweging in Bunschoten gereageerd? Van Velzen, die consulent was in Bunschoten bezocht samen met ds. T.F. de Haan de gemeente op 24 februari 1840, ruim twee weken na het begin van de opwekking. Volgens Beukers brachten ze met veel genoegen huisbezoeken.¹³⁾ Van kritiek van de kant van Velzen en De Haan lezen we niets. De Cock heeft zich ronduit positief uitgesproken over de gebeurtenissen. Dat was toen de brief die Beukers aan Niezen schreef werd gepubliceerd.¹⁴⁾ Deze brief werd waarschijnlijk

uitgegeven om in brede kring meer bekendheid te geven aan wat er in Bunschoten plaatsvond. Aan De Cock was gevraagd of hij een voorwoord bij deze brief wilde schrijven. De Cock voldeed aan het verzoek en in zijn voorwoord is hij ronduit positief: “en geve de Heere dat het horen zijner groote daden, en het vermelden van zijn lof, velen ook opwekke nog, om bij aanvang of bij voortgang te vragen: mannen broeders, wat moeten wij doen om zalig te worden?”¹⁵⁾

Maar al snel kwam de opwekking in ander vaarwater terecht. In april 1840 kregen Jacobus Poort en zijn vrouw Reintje naar eigen zeggen bijzondere openbaringen van God. Volgens Poort had God aan hem geopenbaard dat God een einde zou maken aan de kerkelijke en wereldlijke regering. De gemeente zou geen ouderlingen en diakenen meer nodig hebben.¹⁶⁾ Poort wist een groep mensen om zich heen te verzamelen. Hij begon zichzelf op te werpen als prediker en legde vooral de nadruk op verootmoediging. Deze verootmoediging moest uitkomen in het dragen van zwarte kleding. Ook gaf Poort zijn volgelingen de opdracht om als boetedoening al het houtwerk aan de huizen zwart te verven. Verder moest het sierlijk vaatwerk samen met alle fraaie meubelstukken weggedaan worden. Ook de sieraden moesten worden weggegooid. Op 9 april 1840 begon Poort zijn eigen huisraad te vernietigen. Een aantal gemeenteleden volgde zijn voorbeeld. Het leek wel op een beeldenstorm. Deze periode wordt in Bunschoten de ‘zwarte tijd’ genoemd.

Deze excessen in Bunschoten werden duidelijk veroordeeld. Beukers zocht snel weer contact met Van Velzen over de gebeurtenissen rondom Poort. Van Velzen kwam al direct in april 1840 naar Bunschoten. De ouderlingen Niezen en Simons waren met hem meegekomen. Van Velzen veroordeelde de standpunten en werkwijze van Poort. Ook deed hij pogingen om de ‘zwarten’ tot rede te brengen. In de meeste gevallen echter tevergeefs.¹⁷⁾ Ook de kerkenraad trad onmiddellijk tegen Poort op. Maar deze trok zich van de vermaningen van de kerkenraad niets aan. Daarom werden Poort en zijn volgelingen onder censuur geplaatst en later losgemaakt van de gemeente.¹⁸⁾

Over het verdere verloop van de excessen zijn weinig bronnen beschikbaar. Poort begon op den duur het einde van de wereld te profeteren. Volgens hem zou er vanuit de zee een groot vuur komen dat alle huizen zou verteren. De huizen van de mensen die zijn profetie gelovig aanvaardden zouden gespaard blijven. Toen deze voorspelling niet uit bleek te komen, bloedde de beweging langzaam dood.¹⁹⁾ Een aantal kinderen van de ‘zwarten’ keerden onder maatschappelijke en sociale druk terug in de kring van de afgescheidenen. Maar veel

nakomelingen van de ‘zwarten’, sloten zich later aan bij de Christelijk Gereformeerde Kerk.

Evaluatie

Het is opvallend dat mannen als De Cock en Van Velzen de opwekkingen in eerste instantie positief hebben beoordeeld. Mensen kwamen tot bekering, geestelijke lauwheid verdween en mensen beleden hun zonden. Velen vonden rust in Christus.

Het feit dat er mensen waren die bewusteloos raakten, werd niet veroordeeld. Het is bovendien opvallend dat men van dit soort verschijnselen niet leek te schrikken. Wellicht kwam het in deze periode vaker voor. Er werden in ieder geval geen expliciete vraagtekens bij gezet. Over het algemeen werd het erkend als werk van de Geest.

Toen de opwekking in Spijk en omstreken zich doorzette, schortte Hendrik de Cock volgens zijn zoon Helenius zijn oordeel op. Maar we hebben gezien hoe positief De Cock is als hij een voorwoord schrijft bij de publicatie van de brief van Beukers aan Van Velzen.

Van Velzen is wat negatiever over het bewusteloos vallen en het doen van voorspellingen. Maar in het algemeen heeft hij de opwekking niet veroordeeld. Hij noemde de gebeurtenissen in Bunschoten een ‘krachtige werking des Geestes’.²⁰⁾

Er is wel eensgezindheid als het gaat om het veroordelen van de excessen. Dat blijkt onder meer aan de manier waarop is omgegaan met Jacobus Poort en zijn volgelingen. Zij werden door Van Velzen meerdere malen op hun dwalingen aangesproken. Door de plaatselijke kerkenraad werden deze mensen onder tucht gezet en met toestemming van de Provinciale Vergadering werden de mensen die bleven volharden in hun dwaling, afgesneden van de gemeente. Er werd dus hard opgetreden tegen dit soort uitwassen.

De hamvraag is nu natuurlijk wanneer je moet spreken van een exces. De scheidslijn tussen opwekking en exces blijkt erg dun te zijn. Wat als opwekking begon, eindigde in een uitwas.²¹⁾ De precieze grens tussen beide is lastig aan te geven. Duidelijk is in ieder geval wel dat de excessen werden afgewezen als niet-bijbels. De bijbel was en bleef de norm om deze gebeurtenissen te beoordelen.²²⁾

Waarom hebben deze opwekkingen vlak na de Afscheiding plaatsgevonden? En hoe kan het dat ze alleen in een aantal plaatsen in Groningen en in Bunschoten voorkwamen? Het antwoord op deze vragen is moeilijk te geven. Het werk van de Heilige Geest is niet altijd te verklaren.

Er zijn wel een aantal zaken te noemen die de opwekkingen beïnvloed hebben. Veel afgescheidenen kwamen bijeen in zogenaamde conventikels. In de conventikels werd voornamelijk literatuur uit de tijd van de Nadere

Reformatie gelezen. We zagen bijvoorbeeld dat in Uithuizermeeden gelezen werd uit Redelijke godsdienst van Willem à Brakel. In dergelijke literatuur werd veel nadruk gelegd op de noodzaak van persoonlijke wedergeboorte. Er werd veel aandacht besteed aan persoonlijke geloof en bevinding. Hierdoor kan een klimaat gecreëerd worden dat open staat voor de verschijnselen zoals zich die in deze periode voordeden. Verschijnselen waar veel nadruk lag op persoonlijke boetedoening, geloofsworsteling en bekering. Maar waarom de opwekkingen zich beperkten tot Groningen en Bunschoten²³ is moeilijk te verklaren. Ook in andere plaatsen waren immers conventikels waarin literatuur uit de tijd van de Nadere Reformatie werd gelezen. Duidelijk is wel dat de afgescheiden kerken in het begin in ieder geval nog geen krachtige, eenduidige gemeenschap vormden.

De opwekking is uiteindelijk als een nachtkaaars uitgegaan. Na een aantal jaren was er weinig van over. Ook in de literatuur is het speuren naar sporen van deze opwekkingen. Je zou kunnen zeggen dat de opwekkingen kort maar heftig waren.

Wat heeft ons onderzoekje nu opgeleverd? In de eerste plaats dat de Geest niet te binden is. Hij werkt op zijn manier en Hij kan voor wonderlijke opwekkingen zorgen. Waar geestelijke dorheid en lauwheid heerst, kan de Geest voor levend geloof zorgen.

Maar ten tweede is ook duidelijk dat niet alle geestdrift ook daadwerkelijk uit de Geest is. Er is kennelijk maar weinig voor nodig om een opwekking te laten uitmonden in een excès en daardoor een dwaling.

Al met al is het niet verstandig om bepaalde gebeurtenissen direct te veroordelen. We kunnen de Geest niet voorschrijven hoe Hij moet werken. Maar tegelijk is het ook niet verstandig om alles klakkeloos toe te schrijven aan de Geest. De door ons bestudeerde gebeurtenissen manen tot voorzichtigheid. Dit valt volgens ons te leren uit deze episode uit de kerkgeschiedenis.

Ds. B. van der Wal is predikant van de Gereformeerde Kerk te Oosterwolde en ds. Z.J.C van Harten te Blije-Holwerd

Noten:

- 1 De gebeurtenissen zijn door Helenius de Cock beschreven in zijn boek over het leven van zijn vader, Hendrik de Cock. Helenius de Cock, *Hendrik de Cock: Eerste Afgescheiden Predikant in Nederland*. Delfzijl: Jan Haan,² 1886, 463-465.
- 2 De Cock, *Hendrik de Cock*, 465.
- 3 De Cock, *Hendrik de Cock*, 467.
- 4 De Cock, *Hendrik de Cock*, 468.
- 5 S. van Velzen, *Gedenkschrift der Christelijke Gereformeerde Kerk, bij Vijftig-jarig Jubilé, 14 oktober 1884*. Kampen: Zalsman, 1884, 194.
- 6 Het gaat om een drietal brieven, gedateerd op respectievelijk 15-02-1840 (brief 1), 10-03-1840 (brief 2) en 13-04-1840 (brief 3). De brieven staan afgedrukt in C. Smits, *De Afscheiding van 1834*. Deel 4. Provincie Utrecht. Dordrecht: Van den Tol, 1980, 69-74. Ook Helenius de Cock heeft ze opgenomen in zijn *Hendrik de Cock*, 469-477.
- 7 Brief 1.
- 8 Brief 1.
- 9 Brief 1.
- 10 Brief 1.
- 11 Brief 1.
- 12 Brief 2.
- 13 Jacobus Beukers, *Gedenkschrift van het ontstaan der Christ. Geref. Gemeente te Bunschoten*. Kampen: Zalsman, 1883, 64.
- 14 Het gaat hier om de brief van 15-02-1840, zie voetnoot 6.
- 15 De brief die samen met De Cocks voorwoord is uitgegeven, is onder de titel *Werkingen van Gods Genade en Geest, te Bunschoten en Spakenburg*. opgenomen in deel 2 van *Hendrik de Cock, Verzamelde Geschriften*, Houten: De Hertog, 1986, 637-647.
- 16 Brief 3.
- 17 Beukers, *Gedenkschrift*, 70.
- 18 Smits, *Afscheiding van 1834*, Utrecht, 75-76.
- 19 Zie voor 'de zwarte tijd': A. Blokhuis en Gijsbert Blokhuis, *Uit de oude doos: wat een eeuw geleden in Bunschoten en Spakenburg is geschied. De Afscheiding 26 juni 1836-26 juni 1936*. Spakenburg: Blokhuis, z.j. [1938], 119-124 en *De gouden draad: Geschiedenis van de Gereformeerde Kerken te Bunschoten, Eemdijk en Spakenburg 1836-1986*. Bunschoten: De Bunschoter, 1988, 77-90.
- 20 Van Velzen, *Gedenkschrift*, 192.
- 21 Van Velzen over de opwekking in Bunschoten: "Waren gedurende eenige weken de krachtige werkingen van des Heeren Geest en de groote bewijzen van Gods genade in vele leden gebleken, waardoor liefde, vrede, blijdschap en onderlinge vereeniging zóó buitengewoon bij hen gevonden werden, daarna werden andere leden door een geest van zelfverheffing zoozeer vervoerd, dat zij tot groot nadeel en ontrusting der gemeente dreigden te worden." Velzen, *Gedenkschrift*. 193.
- 22 Van Velzen en Niezen brachten in september 1840 huisbezoeken in Bunschoten. Ze ontmoetten gemeentelieden die zich niet gebonden achtten aan de bijbel. Deze gemeentelieden stelden hun eigen dromen en gezichten boven het Woord van God. Van Velzen en Niezen veroordeelden dit van harte. Beukers, *Gedenkschrift*, 70-71.
- 23 Het is aannemelijk dat de opwekking in Bunschoten mede beïnvloed is door de zogenaamde 'Nijkerkse opwekkingen' uit 1749-1751. Smits legt deze link o.i. terecht: Smits, *Afscheiding van 1834*, Utrecht, 71.

Adeldom verplicht

Paulus over oecumenische hulpverlening

van binnen naar buiten

Steeds meer ontwikkelt zendingswerk zich tot een vorm van oecumenische hulpverlening. Dat betekent niet dat er geen plaats meer is voor traditioneel zendingswerk, maar vooral dat het traditionele zendingswerk (kerkplanting) gezegend werd met het ontstaan van kerkelijke relaties wereldwijd. Kerken die aan elkaar verbonden zijn. Een verbondenheid die verplicht tot helpen van elkaar om vanuit de overvloed van de één de tekorten van de ander aan te vullen. Een geweldige uitdaging, die gepaard gaat met een scala aan problemen. Kerken van vandaag kunnen er niet omheen en zijn verplicht om met deze problemen zorgvuldig en gemotiveerd om te gaan. Van deze oecumenische taak moeten ook plaatselijke kerken zich goed bewust zijn. Tot eer van God.

G. Riemer ■

Oecumene is missiologisch

De eerste casus van oecumenische¹⁾ hulpverlening en sponsorwerving werd beschreven door de *zendeling* Paulus - hetgeen direct duidelijk maakt hoezeer zending en oecumene in elkaars verlengde liggen. Oecumene is missiologisch. Kerken werden en worden niet geplant in de eenzaamheid van het inheemse, aan hun lot overgelaten binnen de grenzen van het tribale of nationale. Kerken worden geplant in de weidsheid van Gods wereld, in zijn *oikoumenè*, verbonden niet alleen met Christus, maar met heel zijn wereldwijde lichaam. Plaatselijke kerken verstoppen zich niet in een plaatselijke cultuur. Zij koesteren zich ook niet in de schrille zon van het self en alle varianten daarvan.²⁾ Zij koesteren zich in de zon van Gods gerechtigheid, die wereldwijd allen aan allen en alles verbindt: Korinte groet Jeruzalem, Jeruzalem groet Antiochië, Antiochië groet Tessalonika!

Logisch patroon

Deze verbondenheid wordt nergens in de Bijbel geproblematiseerd, maar laat zich zien als een logisch patroon onder het leven van de eerste kerken na Pinksteren. Elke nieuwe kerk gaat deel uitmaken van de infrastructuur die nodig is voor de verbreiding van het evangelie, de groei van kerken in de wereld en de instandhouding daarvan. Deze verbondenheid is ook lots-verbondenheid. Er is een tekort geconstateerd in Jeruzalem, en er wordt actie gevoerd om dit tekort aan te vullen uit de overvloed van

elders. De *pas geplante* kerken in Achaje en Macedonië worden door Paulus bepaald bij hun oecumenische taak, de hulpverlening komt op gang. Wel aardig als je bedenkt dat tegenwoordig oudere kerken meestal de jongere helpen moeten. Dat was toen dus even andersom.

In navolging van Christus

Paulus heeft in 2 Cor. 8 en 9 niet veel woorden nodig om de verantwoordelijkheid die de wereldwijde verbondenheid met zich meebrengt op de kaart te zetten. Hij zet in met de verwijzing naar het voorbeeld van Jezus Christus, die 'om uwentwil arm geworden is, opdat jullie rijk zouden worden'. Hij verwacht liefde, dienstbetoon, bereidwilligheid, bereidvaardigheid, mildheid, blijmoedigheid, echtheid van geloof. Allemaal woorden die aandringen op een juiste houding, instelling en beleving - in navolging van Christus.

Koninkrijksmotieven

Er zijn ook woorden waarmee Paulus oecumenische hulpverlening de juiste motieven meegeeft. Deze woorden hebben een ernstige klank, een koninkrijksklank: *gelijkheid, gerechtigheid en gehoorzaamheid*. Hebben deze woorden ook vandaag nog voldoende zeggingskracht om ons aan te zetten tot oecumenisch handelen? Om dat te overwegen laten wij ze hieronder de revue passeren, uitkomend bij een ander veel gehoord (en misbruikt) woord

in het kader van oecumenische relaties, hier door Paulus genoemd: *wederkerigheid*. Daarna willen we de overbrugging maken naar onze tijd en onze problemen om onze oecumenische taak helder en nadrukkelijk voor ogen te krijgen.

Gelijkheid

In 2 Cor. 8,14 staat (we citeren de Statenvertaling, die geeft misschien het best het oorspronkelijke Grieks weer; de vertaling van 1951 laat door de vertaling in 'billijkheid' wegvallen dat in die éne zin twee keer hetzelfde woord isotes, gelijkheid, wordt gebruikt): "Maar opdat uit gelijkheid, in dezen tegenwoordigen tijd, uw

hebben deze woorden ook vandaag nog voldoende zeggingskracht om ons aan te zetten tot oecumenisch handelen?

overvloed zij om hun gebrek te vervullen; opdat ook hun overvloed zij om uw gebrek te vervullen, opdat er gelijkheid worde."

Dat woord gelijkheid daagt ons uit. "Opdat uit gelijkheid... er gelijkheid worde...". Het eerste gelijkheid dringt aan op het tweede gelijkheid. Het tweede gelijkheid overwint een geconstateerde ongelijkheid, namelijk die van overvloed hier en tekort elders.³⁾ Het eerste gelijkheid zou kunnen wijzen op het 'gelijk zijn in Christus', de gelijkwaardigheid van mensen die Christus hebben aangenomen. De gelijkwaardigheid van kerkelijke gemeenschappen in relatie tot elkaar. Christus brengt mensen en groepen van mensen bij elkaar die heel erg óngelijk zijn. Die ontmoeting is geen ontmoeting op de Dam, waar iedereen langs elkaar heen loopt en alleen maar geïnteresseerd naar elkaar kijkt. Christus brengt 'de ongelijken' bij elkaar in zijn Koninkrijk. Hij geeft ze allemaal *gelijke* status. Hij maakt ze tot burgers van één en hetzelfde rijk. Deze adeldom verplicht. De voorgegeven ongelijkheid verdwijnt echter niet binnen deze rijksgelijkheid. Daardoor komt wél een beweging op gang van de één naar de ander. De gelijkheid in Christus brengt in beweging, opdat uit deze gelijkheid ook op een ander niveau er gelijkheid worde! Opdat uit de overvloed van de één het tekort van de ander aangevuld wordt. De gelijkheid in Christus laat geen ongelijkheid toe op het vlak van de basisbehoeften van menselijk én van kerkelijk leven. Dit proces van 'gelijk worden'⁴⁾ zien we direct op gang komen na Pinksteren, zoals beschreven in Handelingen 2. De bewustwording van de gelijkheid in Christus maakt bereidwillig, dienstvaardig en mild. Het vormt de juiste basis en schept de juiste sfeer voor onderlinge hulpverlening. De financiële hulp voor Jeruzalem zal er dan ook zeker komen, ook al moet

Paulus wel het één en ander op gang brengen en nadrukkelijk onder de aandacht brengen. Dat doet hij dan ook.

Gerechtigheid

Hij gebruikt dan ook het woord 'gerechtigheid'. Dat is in dit verband niet onbegrijpelijk. Want als gezocht moet worden naar een goede balans, naar een eerlijke verdeling en besteding van Gods gaven, naar een verantwoorde 'sharing of resources'⁵⁾ dan is dat niet alleen maar een zaak van liefde of van barmhartigheid, nee, dat is óók een zaak van recht en gerechtigheid. Een woord waaraan wij binnenkort in deze rubriek nader aandacht zullen geven. Paulus noemt interkerkelijke hulpverlening een zaak van *gerechtigheid* in hoofdstuk 9:9 en 10: "Hij heeft uitgedeeld, aan de armen gegeven, zijn gerechtigheid blijft in eeuwigheid. Hij nu die zaad verschaft aan de zaaier en brood tot spijs, zal u uw zaaisel verschaffen en vermeerderen, en het gewas uwer gerechtigheid doen opschieten."

Paulus houdt van het woord gerechtigheid, dat naar zijn aard scherp is, evangelisch scherp. Het plaatst ons voor de consequenties van ons geloof. Laten ook wij in navolging van Paulus oecumenische hulpverlening maar nadrukkelijk een zaak van gerechtigheid noemen, ook in het spoor van zijn woorden in Romeinen 6: "vrijgemaakt van de zonde, zijt gij in dienst gekomen van de gerechtigheid..., stelt nu uw leden ten dienste van de gerechtigheid tot heiliging." Interkerkelijke hulpverlening is een zaak van *recht en recht hebben op*. Een plaatselijke kerk mag terecht verwachtingsvol zijn vanwege het ingelijfd zijn in het wereldwijde lichaam van Christus. Jeruzalem heeft recht op jullie daar, in Macedonië en Achaje!

Gehoorzaamheid

Ook al pakt Paulus zijn boodschap heel vriendelijk in ("Ik geef dit niet als bevel..., niet om het u zwaar te maken, geen afgedwongen gave"), wie goed leest kan geen kant meer op. 'Gerechtigheid', 'toetsing van de echtheid van uw geloof', 'onbekrompenheid', 'wie karig zaait zal ook karig oogsten' en 'maak ons niet beschaamd'. Je moet wel een bord voor je kop hebben wil je nu nog reageren met "sorry Paulus, maar nu even niet". Zéker als Paulus oecumenische hulpverlening ook nog brengt onder de klem van christelijke *gehoorzaamheid*, een ander woord waar wij, die in genade door God tot zijn kinderen zijn aangenomen, niet onderuit kunnen. Want dit hulpbetoon wordt door Paulus in 2 Cor. 9:13 genoemd als kenmerk van "gehoorzaam belijden van het evangelie van Christus". Want, en dat is opvallend, zó werd het geven van hulp begrepen door de ontvanger. Zo van: "dié hebben tenminste begrepen wat het evangelie van Christus allemaal omvat..."

Wederkerigheid

Zo kwam in die eerste tijd door de inspiratie van de Heilige Geest het kerkelijk oecumenisch leven op gang. Hoezeer oecumenische hulpverlening oppervlakkig gezien vaak op éénrichtingsverkeer kan lijken (en hoezeer dat materieel vaak zo is) - Paulus heeft hier óók dat andere kenwoord van ware oecumene al genoemd, namelijk dat het een zaak van *wederkerigheid*⁶⁾ 2 Cor. 8:14. Eenzijdig geboden *materiële* hulp dient een veelzijdig *geestelijk* belang: de toetsing van het geloof, het leven in gehoorzaamheid, het betrachten van gerechtigheid, de heiliging van het leven, het onbekrompen delen. Het mondt allemaal uit in het dankgebed voor elkaar en de dankzegging aan God, een gevoel van door liefde omringd te zijn omdat het evangelie van Christus beleden, begrepen en toegepast wordt. Iedereen die bij oecumenische hulpverlening betrokken is, de gevers en de ontvangers, leren te zeggen en te zingen "Want déze God is onze God!"

Misbruik en fraude - het belang van een goede institutionele regeling

Heeft Paulus zijn ogen gesloten voor mogelijk misbruik van de geboden hulp, ziet hij de 'valkuilen' niet die er zijn, zal dit bijvoorbeeld de geloofskracht van de gemeente in Jeruzalem niet aantasten? Weet Paulus niet wat er allemaal mis kan gaan voor het oog van de Here, maar ook voor dat van mensen? Paulus weet heel goed wat er rond geld allemaal verkeerd kan lopen, maar het geestelijk belang van de hulpverlening is groter dan de angst voor fraude en corruptie. Zou zonde ooit erin kunnen slagen dat wij vanwege de angst ervoor onze gaven en talenten maar begraven gaan? Paulus beseft zeker dat het gevaar van misbruik en verdachtmaking groot is, daarom regelt hij deze hulp zorgvuldig. Niet omdat hij mensen niet vertrouwt, maar omdat hij het menselijk hart maar al te goed kent. Van hem toch is ook de uitspraak dat geldzucht de wortel is van alle kwaad (1 Tim. 6:10). En ook hier, nu er zoveel geld heen en weer wordt geschoven tussen kerken en mensen, bewijst hij dat hij de realiteit van de zonde binnen christelijke gemeenschappen volop serieus neemt. Dat tussengedeelte, 2 Cor. 8:16-24, doet ons Paulus kennen als coördinator en verstandige projectmanager. Hij regelt goed, hij administreert en hij neemt preventieve maatregelen: maar liefst drie onverachtte mannen broeders (Titus en twee anderen) worden ingeschakeld om het geld in ontvangst te nemen en te beheren. Niet alleen namens Paulus. Er is zorg gedragen voor een *institutionele inkadering* van dit project. Want de genoemde twee broeders hebben een kerkelijke status (zie vers 23), zij zijn 'afgevaardigden van de gemeenten'. Bovendien wordt door de toevoeging 'zij zijn een eer van Christus' het ambtelijke van hun werk onderstreept, misschien ook wel om deze twee broeders zelf

het gewicht van hun verantwoordelijkheid goed te laten voelen. Want je zult maar aangekondigd worden als 'een eer van Christus'! Dan bedenk je je wel een paar keer voordat je met het jouw toevertrouwde geld oneigenlijke dingen gaat doen. Zo regelt Paulus deze hulpverlening goed, bedachtzaam, realistisch én kerkelijk (dus los van zijn persoon). Zijn motieven daarvoor maakt hij duidelijk in 8:20, "Hierdoor voorkomen wij verdachtmaking bij deze overvloedige opbrengst, die door onze handen gaat; want wij zijn bedacht op hetgeen behoorlijk is, niet alleen voor het oog des Heren, maar ook voor dat der mensen".

Onze tijd

De tijd waarin wij leven is complexer dan die van Paulus. Jeruzalem is Lumbubashi niet, en Spakenburg is Korinte niet. Het was toen hulpverlening binnen de grenzen van de éne toenmalige wereld. Van een global rift⁷⁾ zoals we die nu kennen in de wereld was toen nog geen sprake. Onze tijd heeft zijn eigen veelheid aan complicerende factoren. Complexiteit en talloze zogeheten valkuilen kunnen leiden tot grote regelzucht enerzijds, of tot een gevoel van wanhoop en machteloosheid anderzijds. De weerbarstigheid van de praktijk, de dikwijls te signaleren relatieve ondermaatsheid van kerkelijke organisaties, de verleidingen van het grote geld in een overigens economisch kansarme samenleving (waarin bovendien fraude, misbruik en corruptie dikwijls cultuur geworden zijn), ook nog eens gekoppeld aan complicerende sociale (familiale) structuren, maken de zaak van veel financiële hulpverlening aan zusterkerken in onze tijd tot een uiterst kwetsbare onderneming, een riskant avontuur. Teleurstellingen vanwege zonde en gevallen van geschonden vertrouwen mogen er echter niet in slagen dat wij meer en meer afhaken en water bij de koninkrijkswijn gaan doen. Want ook in dit koninkrijk geldt de gulden regel '*misbruik wordt gestraft*'. Vanwege al deze factoren is in de hedendaagse oecumenische hulpverlening extra zorgvuldigheid, wijsheid, geduld, openheid, geloof en liefde vereist.

ook in dit koninkrijk geldt de gulden regel 'misbruik wordt gestraft'

Ook goede en realistische kerkelijke structuren zijn noodzakelijk.⁸⁾ Paulus bewijst dat geloof en vertrouwen hand in hand moeten gaan met een goede regeling en duidelijke afspraken. Laten we alsjeblieft niet de moeite daaraan verbonden gebruiken om maar te minderen op het nakomen van onze oecumenische roeping. Oprechte en volhardende christenen kunnen immers geen kant op vanwege *gelijkheid, gerechtigheid en gehoorzaamheid*. Die zaken blijven in Christus recht overeind staan, ze blijven ons

fascineren en stimuleren om in onze tijd oecumenische hulpverlening goed te regelen. Paulus daagt ons ook vandaag uit (vanwege de onuitsprekelijke gave van God!) om vanwege de overvloed waarin wij leven onze oecumenische verantwoordelijkheid óók in financiële zin vrijmoedig en zorgvuldig te behartigen, zoals er geschreven staat: die veel verzameld had, had niet over en die weinig verzameld had, had niet te kort.

Ds. G. Riemer is docent missiologie bij het IRTT (Intercultural Reformed Theological Training), de trainingsafdeling van De Verre Naasten. Ook is hij de schrijver van Indonésische theologie bij Litindo

Noten

- 1 Ik gebruik het woord *oecumene* hier niet in de betekenis van streven naar eenheid, maar als aanduiding van de wereldwijde verbondenheid van kerken in de apostolische leer, zoals Lenze Bouwers dat in Gezang 2 prachtig onder woorden bracht: 'k Geloof een kerk, die wereldwijd verbonden is in leer en leven.
- 2 Zoals dat bijvoorbeeld geprofileerd en geproclameerd werd en wordt in de theorie van de *Three Selves*.
- 3 DVN / IRTT heeft deze situatie technisch leren omschrijven als een kerkrechtelijk gelijkwaardige relatie, die wat betreft sociaal-economische, theologische of andere nader te benoemen capaciteiten *asymmetrisch* van aard is'.
- 4 De NBV heeft het over *het vinden van evenwicht*. De notie van een gelijkheid die tot gelijkheid leidt, is in deze vertaling niet te vinden.

- 5 Deze term werd ontwikkeld in het beleid van de Wereldraad van Kerken. Op de *World Consultation on Ecumenical Sharing of Resources* (El Escorial, Spain, 1987) werden 'Guidelines for Sharing' opgesteld, die als volgt inzetten: "Out of abundant and outgoing love, God has created the world, and has given it to all humanity for faithful use and sharing. As recipients of God's gift of life, we are called to see the world through God's eyes, offering it in blessing through our own acts of love, sharing and appropriate use. (...) The new life given by the Holy Spirit in Christ creates us as a new people members of one body, bearing one another's burdens and sharing together in God's gift of life for all."
- 6 Ook aan de term *wederkerigheid*, een andere veel geroepen term in kringen van internationale kerkelijke samenwerking (*mutuality* of *reciprocity*) zullen wij in deze kolommen binnenkort expliciet aandacht geven.
- 7 *Global Rift*, een term die gebruikt wordt om de enorme sociaal-economische verschillen aan te duiden, de diepe kloof die landen (maar ook kerken) op financieel-economisch terrein op dit moment scheidt. Zie B. van der Lugt, *Globalisering en Missiologie* in Radix (28-3 pp. 185-199, 2002). Het is deze global rift die in onze tijd onvermijdelijk in veel gevallen een nog opvallender en schrijnender a-symmetrie in kerkelijke relaties veroorzaakt, zie ook noot 2.
- 8 Om dat te bereiken neemt de aandacht voor programma's met het oog op *institutionele versterking* (een peiler van *Capacity Development* en *Good Governance*, termen die wereldwijd gehanteerd worden in het kader van internationale samenwerking) ook in verband met goede kerkelijke relaties steeds meer toe.

KERNREDACTIE:

Dr. E.A. de Boer,
Prof. Dr. B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Drs. A.L. Th. de Bruijne, Drs. I.D. Haarsma,
Prof. Dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten,
J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs. E. Brink, J.M. de Jong,
Ds. G. Riemer, Dr. J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

abonnementsprijs € 49,95
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december
- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom
verkrijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Aanlevering advertenties in overleg.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

De fascinatie van de jonge Klaas Schilder

E.A. de Boer ■

Gretig ben ik gaan lezen in het vroegste werk van Klaas Schilder, de jonge en veelbelovende dominee die begon in achtereenvolgens het dorp Ambt-Vollenhove en het stadje Vlaardingen. Zijn vroege pennenvruchten zijn gebundeld en uitgegeven in een fraai, niet te dik deel van de *Verzamelde werken*. Het omvat de jaren 1917 tot 1919, met enkele bijlagen uit vroeger jaren. Maar wat moet ik met artikelen die zijn geschreven nog voor mijn vader werd geboren?

Schilderachtig

Voor mijn generatie is Klaas Schilder vooral de massieve voorman van de Vrijmaking en de dogmaticus die taaie maar ook fraaie boeken schreef. De jongere generaties kennen de man en zijn werk nauwelijks. Barokke taal en brede opzet nodigen niet meer tot lezen. De uitgave van het werk van zijn jonge jaren nodigt uit tot een nieuwe of eerste kennismaking. Met de man die ook jong geweest is. Die met beide benen in het leven stond, terwijl Europa in brand stond en ons land de dans ontsprong. Hij snoof de rook op en zag een cultuur ten onder gaan. Het is fascinerend te lezen, te beleven hoe hij reageerde op de gebeurtenissen. In een sterke inleiding schets Wim van der Schee, de bewerker, het kerkelijk leven in de stad Vlaardingen, een vissersplaats die industrie en handelshavens krijgt. Waar de versmelting van Afscheiding en Doleantie niet wil vlotten. Waar mensen verarmen door de oorlogseffecten, terwijl anderen zich verrijken door smokkel en woekerwinst. De sociale kwestie verovert het hart van de man die zijn arme jeugd nog vers in het geheugen heeft.

Hemelse en laatste dingen

Dit boek legt de bronnen van zijn beste werk uit later jaren bloot. Dat is de eerste verdienste van deze uitgave van materiaal dat in kerkboeken lag weggeborgen. Hier vinden we de eerste aanzetten van Schilders boeken en studies over de hel (tekst 78; bijlage 17) en de hemel (bijlagen 18, 21), over de Openbaring aan Johannes (bijlage 6) en de figuur van de antichrist (16). Jammer genoeg zijn Schilders eigen handgeschreven lezingen, die in de krant verslagen zijn, niet bewaard gebleven. Maar de verslagen

lijken een correcte impressie te geven. Ieder die Schilders latere werk kent, herkent zijn thematiek en woordkeus. De latere vrucht is al in Vlaardingen ontkiemt.

Terecht is in dit deel ook de eerste versie van de brochure *Wat is de hel?* opgenomen (1919). Dat is predikantswerk: eerst studie, dan een lezing, vervolgens een klein boek. Mijn wens is: dat in de *Verzamelde werken* ook een kritische editie opgenomen wordt van het tweeluik over de hel en de hemel. Waarin de ontwikkeling van *Wat is de hel?* in zijn drie edities te vinden is. En van *Wat is de hemel?* de vroege en late editie. Voor de studie en receptie van Schilders werk zou zo'n tweeluik - in echt kritische editie - een aanwinst zijn. Zijn beste werk, voor nu toegankelijk gemaakt.

Wereldoorlog I

Het is niet verwonderlijk dat we de aanzetten voor Schilders eschatologie in brede zin (de leer van de hemelse én laatste dingen) en zijn beeld van de geschiedenis al zo vroeg vinden. Hij is 24 jaar oud als de Eerste Wereldoorlog uitbreekt. De stille tijd in zijn eerste gemeente, Ambt-Vollenhove, is stilletjes in dit deel verwerkt. De meditatie 'Wat sterft, dat sterft' (Zach. 11:9) stamt uit die tijd en geeft, naast de eerste overgebleven preken, een impressie van de indruk die de wereldbrand op de jonge dominee maakte. In dat woord aan Zacharia handhaaft God, uitgaande van de bestaande toestand, het vonnis van de dood. God brengt de dood niet in de wereld, maar die is er al: 'en daarom is de dood niet Gods schepping, maar duivelsproduct, mensenwerk' (423). Pas bij die erkenning als teken van bekering gloort het licht van Christus die aan het kruis de dood overwint. Typerend voor Schilders beeld van

God is de eerste zin: 'Onze God kan vaderlijk-teer zijn in zijn erbarming, maar Hij kan ook meedogenloos zijn als de onverstoorbare rechter, in zijn rechtspraak' (bijlage 1). Bij de hoge gevoeligheidsgraad van onze cultuur doet het onrecht aan Gods beeld als we Hem meedogenloos of onverstoorbaar noemen. Weerspiegelt deze kant de hardheid van de oorlog, waarin God Europa aan zichzelf overlaat?

Boeiend is ook de lange reeks over 'De lastering tegen de heilige Geest' (nr. 5). Die heeft met de bovengenoemde concentratie in Schilders denken te maken, want hij typeert deze zonde zo: 'ze is eigenlijk niet eens meer menselijk, maar - ze is duivels'. En verderop: 'Hier is de man, die op de aarde zich een voorportaal van de hel geschapen heeft; die reeds nu op de duivel is gaan lijken' (54). De bewerkster noteert dat Schilder deze reeks later in Delft opnieuw in het kerkblad plaatste en het materiaal uiteindelijk in de *Heidelbergse Catechismus* heeft verwerkt. Hij had eraan toe kunnen voegen dat dit vraagstuk Schilder al in zijn eerste jaar in Vollenhove bezig hield, getuige de preek over Matteüs 12:31-32 (*Verzamelde Werken. Preken I*, 43-59).

Zo zijn er veel grote, maar ook verrukkelijke kleine dingen in dit deel te vinden. Hoe Schilder de kinderbijbel van W.G. van der Hulst (en platen van Isings), per aflevering die verschijnt, bespreekt en warm aanbeveelt (nrs. 46, 52, 69). Hoe hij zich bezighoudt met wie de auteur van Prediker is (p. 313, 450v). Je ziet er de jonge dominee bezig: exegetische puntjes die hij bij de preekvoorbereiding vond, uitdiepend; zich boos makend over het gedrag van jeugd in de trein; over ouders en catechisanten. Zoveel is er ook weer niet veranderd.

Kerkelijk denken

Ook vinden we hier het begin van polemieken met schrijvers uit de Christelijke Gereformeerde Kerken. Schilder schrijft een verrukkelijk ironisch stukje bij het 25-jarig jubileum van deze kerken in 1917. Hij wil hen best gelukwensen, maar naar interne pretentie moest men het niet vieren. De CGK menen immers de voortzetting van de Afscheidingskerken te zijn. Hooguit kon men de GKN, die zij een nieuw 'genootschap' noemen, eraan herinneren dat zij vergeten hún 25-jarig jubileum te vieren. 'Maar alzo hebt ge niet gedaan. En - ik ben er werkelijk blij mee. Die vergissing, die inconsequentie belooft nog wat goeds.' (nr. 10) Het zou Schilder niet zijn als hij niet nog even doorpakte. En dat doet hij ook, op niveau. Bijvoorbeeld over wat in *De Wekker* over de kwestie Netelenbos geroepen werd. Deze predikant was in een eredienst bij een Hervormde vriend voorgegaan.

Op die kwestie haakt hij later in (nr. 65). Hij gaat in op wat de 'beweging der jongeren' heet. Hoe de jongeren juichen als Middelburg de schorsing van ds. Netelenbos door de classis niet accepteert. 'Daverend applaus van de jongeren'.

Zonder zich met hen te identificeren heeft ds. Klaas Schilder wel begrip voor hun indruk dat 'onze formulieren en onze D.K.O. achter hun tijd zijn. Zodat we dus veel kwesties voorkomen en veel jongeren behouden konden, als we nu eens eindelijk gingen doen aan de reeds zo vaak bepleite revisie van belijdenis en liturgie en kerkorde'. Op de revisie, de aanvulling van de belijdenis komt hij in het volgende artikeltje terug (nr. 66). Dán helpt men de predikanten actueel te preken. Hier vinden we al de Schilder die kerkelijk volstrekt loyaal denkt én nieuwe wegen zoekt. Al lezend merk ik: er is verschil in tijd. Maar Schilders positie in het midden van de kerk en zijn bewustzijn van de wereld om ons heen is een spiegel voor nu.

Schrijver en bewerkster

Ik vraag ook aandacht voor de man die dit deel *Verzamelde werken* van K. Schilder verzorgd heeft, drs. Willem van der Schee, predikant te Loenen a/d Vecht. Hij is duidelijk gefascineerd door de jonge Schilder. De door hem verzorgde website www.neocalvinisme.nl biedt de lezer en onderzoeker een vloed aan bronnen uit de geschiedenis van kerk en theologie van de late 19e en vroege 20e eeuw, het brongebied van de Gereformeerde Kerken. Plus zijn reconstructie van Schilder bibliotheek. Het fraaie aan Van der Schee is de combinatie van grote dogmatische creativiteit en gehechtheid aan de klassieke gereformeerde theologie.

Bij alle verschil in hun persoonlijkheid ligt daar een opvallende overeenkomst tussen de jonge Schilder en de (bijna) veertiger Van der Schee. Frisse denkers, breed belezen, creatief in het theologiseren, met diep respect voor het Woord en loyaal aan de breedte van de gereformeerde traditie.

Deze wens is na het lezen van deze uitgave versterkt: dat hij zijn werk aan de doordenking van de persoon van Schilder in onze traditie voorzet, maar ook achter het obscure werk aan teksten en voetnoten wegkomt en zelf vrijmoedig theologisch gaat publiceren. Als een jonge Schilder die nieuwe wegen durfde te gaan en anderen inspireerde, niet in de laatste plaats door de wijze waarop hij de veerkracht van de gereformeerde traditie toonde.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

N.a.v. K. Schilder, *Verzamelde werken 1979-1919*, red. Willem van der Schee. Barneveld, De Vuurbaak, 2004, € 45,=

Is humaniteit gevaarlijk?

Er is een nieuw deel in de brochurereeks van de Willem de Zwijgerstichting verschenen. Het is geschreven door dr. Rein Fernhout en draagt als titel "Humaniteit - schets van een falende religie". Dr. Fernhout is godsdienstwetenschapper, emeritus-docent van de Vrije Universiteit in Amsterdam.

L.G. Compagnie ■

De schrijver constateert dat in onze wereld de humaniteit, die de menselijkheid als ideaal heeft, trekken heeft van een godsdienst. Er zijn, zo weten we uit de godsdienstwetenschap, niet alleen 'expliciete religies', godsdiensten die als zodanig te zien zijn met goden of een god, rituelen, heilige boeken. Er zijn ook 'impliciete religies' - zaken en gedachtegangen die een groot beslag leggen op mensen. We kennen uit de Bijbel de Mammon, het geld, het bezit, dat zo belangrijk gevonden wordt dat alles ervoor wijken moet. Bezit op zich is uitstekend, maar het kan een afgod worden. Paulus schrijft dat een geldgierige een afgodendienaar is (Efeze 5:5).

Humaniteit als medemenselijkheid is uitstekend, maar is het voor velen niet een alternatieve religie geworden? Zo is in onze wereld de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens een soort geloofsbelijdenis van de humaniteit. De schrijver bespreekt het ontstaan ervan (vanuit de Franse Revolutie) en de kritiek die vanuit de Moslim-wereld daarop is uitgeoefend, namelijk dat God er niet in genoemd wordt.

Er zijn dus 'canonieke teksten' voor de humaniteit. Ook heeft ze een toekomstverwachting. De humaniteit bestrijkt alle gebieden van het leven en wil dat ook.

Toch is er vanuit de Wereldraad van Kerken en de Rooms-Katholieke Kerk lovend en positief op gereageerd. Is dat terecht?

Het is verrassend dat de schrijver, door de humaniteit als religie te beschouwen, veel parallellen weet te trekken. Er zijn zelfs ketters (Marx, de nazi's, de omwenteling van de jaren zestig). Bovendien verschijnt er verrassend genoeg ook een soort antichrist, die door zijn volgelingen verafgood wordt en in de naam van de humaniteit louter terreur oefent (Stalin, Hitler, Mao). Dit leidt tot de vraag of er niet nog eens zo'n leider zou kunnen komen, maar nu (nu de wereld een dorp is geworden) wereldwijd.

Vele gebeurtenissen uit het verleden worden door de auteur besproken. Daarbij valt de rol van de kerk en de christenheid op. Die waren lang niet altijd in staat tot goed tegenspel. Hoe wel communisme en nazisme niets van het christendom moesten hebben, vonden ze onder christenen vaak steun. Natuurlijk waren er ook die de gevaren wel zagen en ertegen spraken.

Na lezing blijft de lezer met veel stof tot nadenken achter; het is een inspirerend geschrift. Want hoe staat het met de invloed van de humaniteit in de kerkelijke wereld vandaag? In hoeverre is het denken van de christenheid humaan in plaats van bijbels-christelijk? Zou de antichrist een "humanist" kunnen zijn? Deze brochure geeft een schat aan informatie en kan helpen onze tijd te verstaan.

Drs. L.G.Compagnie is Nederlands Gereformeerd predikant te Katwijk en bestuurslid van de Willem de Zwijgerstichting

N.a.v. dr. R. Fernhout *Humaniteit Schets van een falende religie*

Uitgegeven door de Willem de Zwijgerstichting, Postbus 40082, 7504 RB Enschede - te bestellen via de website <http://www.willemdezwijgerstichting.nl/> en ook verkrijgbaar via de boekhandel.

Lied: Vol tranen zien wij hoe de tijd

lied van de week

J. Smelik ■

Liedtekst

2.
De wachters in dit heilloos oord
hebben ons willen dwingen
het lied, dat thuis vaak werd gehoord,
opnieuw voor hen te zingen.
Op vreemde grond ontbreekt de kracht
zolang mijn hart naar Sion smacht.
Jij blijft mijn vreugde heten!
Al 'k jou vergat, Jeruzalem,
ik werd beroofd van spraak en stem.
Mijn hand zou mij vergeten.

3.
Bewaar, God, in herinnering
hoe Sion is gevallen!
Hoe steen voor steen zij onderging,
beroofd werd van haar wallen.
Breek Babels trotse hoogmoed stuk.
Vernietig het, om ons geluk;
Gij kunt haar stralen doven.
Niet langer zal zij voortbestaan!
Gezegend wie haar kan weerstaan
en U alleen wil loven.

Sytze de Vries

Toelichting

Deze week staat een lied van Sytze de Vries op het rooster. De lieddichter werd in 1945 te Leeuwarden geboren en studeerde theologie aan de Rijksuniversiteit van Groningen. Vanaf 1972 tot 1986 was hij predikant in achtereenvolgens Peize en Purmerend. In 1988 werd hij predikant van de Oude Kerk van Amsterdam. Hij schrijft sinds 1980 liederen en veel van zijn ruim 250 liedteksten zijn ontstaan in het kader van de liturgische praktijk in de Oude Kerk te Amsterdam. Op 1 januari 2006 nam hij afscheid als voorganger van de Oude Kerk en werd hij 'zelfstandig kunstenaar', zoals hij het zelf noemt. Zijn activiteiten heeft hij ondergebracht in 'De Vertaalslag', een werkplaats voor de viering van Woord, met taal, toon en teken.

Het lied van Sytze de Vries dat deze week op het rooster van het Lied van de Week staat, is een bewerking van psalm 137, één van de meest indringende psalmen. Vooral in de oorspronkelijke taal moet deze psalm ook een poëtisch hoogstandje zijn omdat de klanken van de Hebreeuwse taal op fraaie wijze een eenheid vormen met de inhoud van het lied.

In zijn lied heeft De Vries de verzen 1 en 2 uit de onberijmde psalm ondergebracht in het eerste couplet, de verzen 3 tot en met 6 in couplet 2 en de laatste drie verzen in de slotstrofe.

In psalm 137 zijn Israëlieten aan het woord die in ballingschap naar Babel gevoerd zijn en die vol heimwee en berouw terugdenken aan Jeruzalem, de plaats waar zij God konden dienen. Terwijl zij treuren over Sion, durven de Babylonische beulen hun nog spottend vragen om een vrolijk lied van Jeruzalem te zingen. Maar dat weigeren de ballingen pertinent; het verdriet om de val van Jeruzalem is te groot. En ze kunnen en willen Jeruzalem ook niet vergeten, want het is immers de plaats waar de Heer gediend wil en moet worden. En opdat God weer in Sion geloofd en geprezen wordt, vragen de ballingen aan God te gedenken hoe de Edomieten Jeruzalem verwoest hebben. Ze roepen Gods hulp in en vragen Hem om Edom en Babel ten gronde te richten, zoals Hij via zijn profeten al had beloofd. De vernietiging van Israëls vijanden zal namelijk de herbouw en het voortbestaan garanderen van Jeruzalem als plaats waar Jahwe gediend wordt.

Slot van de psalm

Het meest markante gedeelte van de psalm is het slot waarin de ballingen Gods wraak afroepen over hun overheersers. Nu is het hier niet de plaats om uit te weiden over de vraag hoe deze en andere wraakpsalmen gewaardeerd moeten worden. Ik verwijs naar hetgeen G. Kwakkel daarover schrijft in *Gods liedboek voor zijn volk*, en naar het recente boek *Job en Psalmen* van J. Douma, waarin hij ook op dit vraagstuk ingaat.¹⁾

Laat ik hier weergeven wat Calvijn zegt over het slot van psalm 137. De reformator stelt in zijn psalmcommentaar dat de dichter hier geen persoonlijke wraakgevoelens botviert, maar dat hij door God geautoriseerde woorden in de mond neemt en hier teruggrijpt op het oordeel dat God o.a. door de profeet Jesaja al voorgezegd had: "Hun kinderen worden voor hun ogen doodgeslagen" (Jes. 13:16).

Binnen de westerse kerk en cultuur is de eeuwen door geworsteld met het slot van psalm 137. Ter illustratie: de componist Franz Liszt toonzette in 1859/1862 de tekst van Psalm 137 in een prachtige compositie voor sopraan, vrouwenstemmen, viool, harp en orgel. Maar het slot van de psalm (de verzen 7-9) heeft hij daarbij weggelaten.

Eveneens is bij herhaling gediscussieerd over de vraag of je als gemeente de slotverzen uit deze psalm wel op de lippen mag nemen. "Ik heb er het recht niet toe", beëindigt Willem Barnard zijn meditatie bij deze psalm in *Lofzang is geen luxe* (Zoetermeer 2005, pag. 116). Ook Sytze de Vries heeft geworsteld met het slot van deze psalm; van het slotcouplet van zijn lied bestaan verschillende versies. In 1995, toen het lied in *Zingend Geloven* (deel 5 nr 14) verscheen, luidden de laatste zes regels:

*Breek Babels trotse hoogmoed stuk.
Vernietig het, tot ons geluk,
en wil haar stralen doven.
Niet langer kan zij voortbestaan!
Gezegend, wie haar kan weerstaan,
haar goed en bloed zal roven.*

Blijkbaar was De Vries toch niet tevreden over deze regels. In 2002 nam hij het lied op in zijn bundel *Tegen het donker*, en daar luidden de regels zoals ze in de liedtekst staan die bij dit artikel staat afgedrukt.

Melodie

De melodie van dit lied kent u van de Lofzang van Zacharias (*Gereformeerd Kerkboek* gez. 5). Wellicht denkt u daarom dat het zingen van dit lied geen problemen zal opleveren. De melodie is immers bekend. Toch is dat helaas niet het geval. We gebruiken in het *Gereformeerd Kerkboek* namelijk een melodievariant die afwijkt van de melodie zoals die in het *Liedboek voor de Kerken* staat en die ook bij het lied van

deze week gezongen moet worden.²⁾ De verschillen zijn van dien aard dat je de liedtekst van De Vries niet (eventjes) op de melodieversie uit het kerkboek kunt zingen. De een na laatste noot (de a) van regel acht is in het *Gereformeerd Kerkboek* een halve noot, terwijl daar in het *Liedboek* twee kwartnoten staan. Ingrijpend zijn de verschillen in tekstplaatsing. In de melodieversie zoals die in het *Liedboek voor de Kerken* staat, komen in de regels 2, 4, 8, 9 en 10 namelijk melisma's voor (meer noten op één lettergreep). De melodieversie in het *Gereformeerd Kerkboek* is daarentegen vrijwel volledig syllabisch.

Wanneer u dit gezang volgende zondag dus wil gaan zingen, is het wel even goed er mee te rekenen dat er geoefend moet worden, waarbij het voorzingen (door een cantor of cantorij) noodzakelijk is om de correcte tekstplaatsing te laten horen.

Wellicht vraag u zich af hoe Sytze de Vries ertoe kwam om juist deze melodie te gebruiken voor zijn bewerking van psalm 137. Welnu, de melodie die wij kennen van de lofzang van Zacharias hoorde oorspronkelijk bij een Duits kerklied dat begon met de regel *An Wasserflüssen Babylon*. Dit is de bewerking van psalm 137, waarvan de Straatsburgse organist Wolfgang Dachstein (1487-1553) zowel de tekst als de melodie maakte, en dat voor het eerst verscheen in het Straatsburgse kerkboek *Teutschen Kirchenampt* uit 1525. Kortom, Sytze de Vries grijpt hier op verschillende wijze terug op een zestiende-eeuws reformatorisch psalmlied.

Dr. J. Smelik is hymnoloog/musicoloog en woont te Zuidhorn

Noten:

- 1 G. Kwakkel & B. Vuijk, *Gods liedboek voor zijn volk*. Barneveld 1988, pag. 47-52. J. Douma, *Job en Psalmen*. Kampen 2005 (= Gaan in het spoor van het Oude Testament, 5), pag. 76-81.
- 2 Tenminste, in de bundel *Tegen het donker* is de melodieversie uit het *Evangelisches Kirchengesangbuch* gebruikt, die in de slotregel weer een variant kent ten opzichte van het *Liedboek*. Maar dat verschil laat ik hier meer even voor wat het is.

Eind februari verschijnt:

HANDBOEK GKV 2006

Reserveer nu bij de boekhandel

of bestel via internet: www.gkvhandboek.nl

Bij bestelling vóór 20 februari wordt het Handboek zonder portokosten toegezonden

Prijs € 10,95

Amersfoort-centrum - beroepen: J.B. Wilmink te Gent (België).

Balkbrug - beroepen: J.B.K. de Vries te Vollenhove, die dit beroep heeft aangenomen.

Vollenhove - beroepen: A.J. Minnema te Balkbrug, die dit beroep heeft aangenomen.

Beroepbaar gesteld door de classis Hilversum: drs. J.M. Burger, Esdoorn 39, 8266 GC Kampen; tel: 038-3312782.

Leerdam - nieuw adres: ds. M. Nap, Pr. Christinalaan 9, 3832 CM Leusden (werk blijft in Leerdam tot voorgenomen emeritaat eind 2006), tel. privé: 033-4337755, werk: 033-4337730

Persbericht

Stichting Afbouw

Kampen - Na een bestuurslidmaatschap van 22 jaar heeft prof.dr. C. Trimp in januari 2006 afscheid genomen van de Stichting Afbouw. Hij werd opgevolgd door prof.dr. P.H.R. van Houwelingen (secretaris), die nu samen met prof.dr. B. Kamphuis (voorzitter) en J.G. de Kimpe (penningmeester) het bestuur vormt. Doelstelling van deze onafhankelijke stichting is het bevorderen van de gereformeerde theologische wetenschap, zoals die in Kampen (Broederweg) beoefend wordt. In dat kader worden regelmatig subsidies verstrekt die de uitgave van proefschriften of andere wetenschappelijke publicaties mogelijk maken. Vrijwel alle Kamper dissertaties vermelden dan ook dankbaar de steun van de Stichting Afbouw. Wie aan dit doel een financiële bijdrage wil leveren of juist een subsidie wil aanvragen, kan terecht bij: J.G. de Kimpe, Hoefblad 4, 8265 GM Kampen (bankrek. 63.18.36.934 t.n.v. Stichting Afbouw).

KOSTBAARHEDEN

vertrouwd verzekerd

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Weet u wat een
avondmaalstel waard is?
Donatus wel.

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700

